

L'orde militar dels cavallers tarraconenses

Autor: Ivan Giménez
Data de publicació: 02-06-2019

L’any 1091 es va crear l’orde dels cavallers tarraconenses. Fou el primer orde militar i religiós de la història i el seu objectiu era reconquerir als sarraïns la ciutat de Tarragona i la seva rodalia. L’Ivan Giménez ens ha fet un recull de textos que fan referència a la fundació de l’orde, fins a dia d’avui gairebé desconegut per la majoria d’historiadors i públic en general.

Segons la majoria d’estudiosos, la ciutat imperial Tarraco entre els anys 719 i 721 dC fou conquerida pels sarraïns. De manera gairebé immediata a la seva conquesta, el rei franc, Lluís el Pietós, ja va fer un primer intent frustrat de recuperació cristiana de la província tarragonina a principis del segle IX. Al llarg del segle X l'urbs i el camp tarraconense s'anaren incorporant als dominis dels comtes de Barcelona. Entre l'any 1089 i el 1091, l'interval de temps en què centrarem l'article, mitjançant la butlla Inter primas Hispaniarum urbes Tarraconam, el Papa Urbà II donà el tret de sortida per retornar a mans cristianes el territori i la seu metropolitana de Tarragona. Aquest intent de recuperació també fou infructuós, ja que fins al primer quart del segle XII no es produí la restauració definitiva de Tarragona sota el domini dels comtes de Barcelona i de la Santa Seu, els quals donaren el territori de Tarragona al famós normand Robert d'Agulló o Bordet amb títol de principat. Aquesta, però, és una altra història.

Les fonts més antigues que farem servir se situen a l'any 1622, en contraposició a les més pròximes, que daten del segle XX. A l'hora de transcriure-les hem cregut convenient mantenir el text i la grafia original. Si s’ha traduït algun fragment ha sigut essencialment del llatí al català.

Cal fer notar que, en prendre referències tan allunyades als esdeveniments, no es pot concloure res definitiu, però sí que podem reflexionar sobre per què a principis del segle XVII, aproximadament cinc centúries després de la butlla papal d’Urbà II, es donà origen i veracitat a la creació d'un orde militar i religiós amb el nom d'Orde Militar dels Cavallers Tarraconenses.

Per tal de situar-nos en el marc temporal al qual es refereixen els textos que citarem cal tenir present aquesta sintètica cronologia:

- Any 1089: El Papa Urbà II es dirigeix al comte de Barcelona Berenguer Ramon II, als bisbes, nobles i barons catalans, per la reconstrucció de Tarragona i la restauració eclesiàstica metropolitana.

- Any 1091 (Juliol): Restauració de la seu arquebisbal de Tarragona gràcies a la butlla d'Urbà II Inter primas hispaniarum urbes Tarraconam.

- Any 1095 (Novembre): Concili de Clermont. El Papa Urbà II declara la guerra santa contra els musulmans de Terra Santa.

- Any 1099 (Juny/Juliol): Conquesta de Jerusalem per part de l'exèrcit croat.

- Any 1099: Creació de l'Orde del Sant Sepulcre de Jerusalem. Considerat el primer orde militar i religiós.

Referències:
Jean-Baptiste Gramaye (1579-1635), autor de l'obra Africae Illustratae..., editada l'any 1622, ens dóna una de les primeres referències respecte a l'origen i principi d'aquest orde militar dels cavallers anomenats tarraconenses:

"Ordo Equitum Tarraconensium tempore recuperatae urbis Tarraconensis e Maurorum tyrannide a Berengario Aulonensi Episcopo ann. 1091. ortus & propagatus extitit, qui Urbani II favore, Regule S. Augustini adstrictus probatione Apostolica robur accepit, in multos postea militares Ordines transformis recedens."

L'italià Nicolao Crusenio (mort 1629), en el seu Monasticon Augustinianum, curiosament del mateix 1622, ens diu el següent:

[Al marge, Melitenses Equites sub Regul S. August.] "Hoc etiam saeculo institutus fuit celeberrimus Melitensium Equitum, Ordo a Ioanne eleemosynario Patriarcha Alexandrino primum in Hospitali S. Ioannis Hierosolymae, approbatusque fuit sub Regula S. Agustini a Gelasio IV qui & vestem nigram, cum candida cruce eisdem attribuit, idem hoc institutum confirmante, uti & Ordin. constitutiones F. Raymundi Rodii, Honorio II. Initiis huius Ordinis tenuissimis, accessere variae eleemosynae etiam Principium, quorum subsidiis innixi feliciter aliquoties in Sarracenos exercitum duxerunt, liberalitate etiam Clementis V. Rhodi insulam obtinuerunt ac fervaverunt usque ad annum M.D.XXIII quo eadem a Solymanno victa, illis erepta fuit & adhuc hodie pressa gemit nunc autem Melitensem occupantes, divisi in octo linguas seu Provincias, quibus singulis pre [Al marge, Tarraconenses Equites] est Prior unus, & his omnibus Magister supremus Ordinis, cum Principis titulo, maiestate & opibus magnis Principibus par, fortuna, industriam, & magnanimitate aut aequalis aut superior.

"Nec hic mihi praetereundus est Ordo Clericorum Regularium S. Antonii Tau gerentium quos instituit de consensu Urbani circa an. M.XCV. Gastovir nobilis, eiusque filius Gerindus apud Moram Viennensis diocesis in Gallia oppidum, ad custodiam corporis S. Antonii nulli tamen adhuc tunc temporis addicebantur Regulae, sed solos habebant Patres Ordinis S. Benedicti sibi adiunctos pro missarum celebrationes, ac Sacramentorum administrationes Quando autem & quomodo ad Regulam S. Agust. accesserint dicemus inferius."

Continuem a la mateixa obra de l'autor italià el qual, al seu índex, ens descriu:

Index ordinum militantum sub Regula S. Augustini

Ordo Equitum Tarraconensium institutus a Berengario Aulonensi Episcopo favente Urbano II an. M.XCI.

A la Istoria general de los ermitaños de la orden de nuestro padre San Agustin, Pedro del Campo, divuit anys enllà de les dues cites anteriors, al capítol on parla dels ordes militars ens assenyala:

"ORDENES MILITARES

"1. Orden de los Cavalleros que llamavan Tarraconenses, fundada por el Obispo Berengario en defensa contra los Moros, traian por divisa o escudo las armas de Aragon como los Padres Mercenarios, salvo se diferenciavan en la Cruz que ponen sobre las barras: favoreciola mucho Urbano II i la confirmo con nuestra Regla el año de 1091.

"2. Orden de los Cavalleros del santo Sepulcro; tuvo principio con nuestra regla, i la confirmo el mesmo Pontifice que

digimos hablando de los Canonigos Reglares de la dicha Orden, que fue el de 1099 aumentaronla mucho los Ingleses en el tienpo que conservavan la fee Catolica, pero despues la suprimio el Pontifice Inocencio VIII uniendola con la de san Iuan Gerosolimitano, como consta por la constitucion IX de Pio IV donde dize: Inocentius octavus ex certis causis tunc expresis, inter alia sancti Sepulchri Dominici Hierosolymitani Ordinis S. Augutini etc."

El canonge de Vic, Joan Lluís de Moncada (1585-1653), va escriure l'Episcopologio de Vic a meitat segle XVI. En Jaume Collell féu una edició impresa de l'obra manuscrita d'En Moncada l'any 1891 amb algunes notes i addicions.

[Al marge, Órden militar de Caballeros Tarraconenses, fundada por el Arzobispo Berenguer.] "En esta ocasion escriben Fr. Nicolás Crusenio en su Monastica Augustiniana y Fr. Pedro de Campo en su Historia general de los hermitaños de San Agustin, que el Obispo Berenguer de Aulona (Ausona quisieron decir) fundó un Órden o Religion militar de Caballeros llamados Tarraconenses para defensa de la Provincia contra los Sarracenos, obligándoles a guardar la regla de San Agustin, y que tuviesen por divisa o escudo las armas de Aragon como los padres Mercenarios, salvo se diferenciaban en la Cruz que ponen sobre las barras, y que el Papa Urbano favoreció mucho esta Órden, y la aprobó y confirmó en el año de Christo mil noventa y uno. Hasta aquí los referidos Padres a quienes hubiera estimado mucho alegación del autor o escritura de donde sacaron esta noticia, porque hasta ahora aunque a costa de algunas diligencias, no he podido encontrar con quien me diese otra alguna; entre tanto remito al lector a los referidos Padres, al primero en la p.2ª, c. 18, y en el índice de las Ordenes militares bajo la regla de San Agustin, y el segundo en el lib. 2ª, cap.20."

L'obra Secoli Agostiniani, de l'italià Luigi Torelli, tot citant Pedro del Campo, ens dóna la noticia següent:

[Al marge, 1091] "Negli altri tre Anni, che ci restano di questo quadricenio, altro di rilevante non habbiamo, fuori che l'Istitutione [Al marge, Papa urbano II conferma l'Ordine Militare Taragonese, sotto la Regola del P. S. Agostino.] d'un Ordine Militare, chiamato Taragonese, perche, come dicesi dagli Autori, su istituito da Berengario Vesc. di Taragona in Ispagna. Questo Vescovo poi l'istitui, affinche li Cavaglieri di quest'Ordine, opponendose a Mori, che tiranneggiavano quelle nobili Provincie, raffrenaffero con il loro valore la barbara crudelta di quegli Empi, e procurassero, a tutto loro potere, di scacciarli piu lontano, che potessero da loro consini: furono poi in quest'Anno del 1091 confermati sotto la Regola del N. P. S. Agostino da Urbano Secondo; & il medesimo Berengario per avuentura (il quale in quest'Anno medesimo, su di Vescovo Ausonense, creato Arcivescovo Taragonese, e per tal effeto ando in Roma a ricevere il Pallio) su egli, che n'ottenne il Privilegio del Papa. Vedasi il nostro P. Pietro del Campo nel lib. 2, della sua Storia Agostiniana, al cap. 20. a car. 241. negli altri due Anni non troviamo alcuna cosa spettante alla nostra Historia."

En Francisco de Aviles, bo i referenciant Luigi Torelli a la seva Chronica espiritual Augustiniana, ens descriu:

"CATALAGO TERCERO DE LAS 17 RELIGIONES DE CAVALLEROS Militares, que han militado, o militan debajo de la regla de nuestro Padre San Agustin.

"Orden de los Cavalleros Tarraconenses"

[Al marge, 1091 Torelli.] "El primer Orden de Cavalleros se llamaba de Tarragonenses, fundado por un Obispo, cuyo nombre era Berengario, para defender la tierra de los Catolicos, contra los Moros confinantes. Llevaban por divisa un Escudo, con las Armas de Aragon, como los Padres Mercenarios, salvo que se diferenciaban por la Cruz, que ponian sobre el vestido. Favorecio mucho a este Orden el Papa Urbano II que le confirmo debajo de nuestra Regla el año de nuestra salud de 1091 pero ya se extinguio.

"Orden de los Cavalleros del santo Sepulcro"

[Al marge, 1099 Torelli.] "Tuvo principio, y fue confirmado este Orden de los Cavalleros del Santo Sepulcro juntamente con el de los Clerigos del mismo Instituto, y por el mismo Pontifice, el año de 1099. Fue muy engrandecido, y amplificado este Orden por los Ingleses, mientras vivian en la Fe Catolica. Finalmente, fue suprimido aqueste Orden, e incorporado a la Encomienda del Orden Militar de San Juan Jerosolymitano, o Malta por el Papa Inocencio VIII como consta de la Constitucion 8 de Pio V."

Continuant a la pàgina 24;

"LAS 46 RELIGIONES, DE LAS TRES referidas Clases, cuyas Armas se dixo estan puestas en los respaldos de las Sillas altas del Coro del Real Convento de San Phelipe de Madrid, son las siguientes.

"Ordo canonicorum Hipponensium

"Ordo canonicorum Lateranensium

"Ordo Equitum Tarraconensium

"Ordo Clericorum Sancti Antonii Abbatis

"Ordo Canonicorum Sancti Sepulchri

"Ordo Equit. Hierosolymitamorum"

L'holandès Laurento Beyerlinck (1578-1627) al seu Magnum vitae humanae, a l'hora de disseccionar el ordes militars sota la regla de Sant Agustí ens mostra:

"ORDINES MILITANTES SUB REGU. S. AUGUSTINIANI

"Ordo Grandinontesis institutus anno M. LXX. a Comite Avernense Stephano, ab Alexandro II. confirmatus.

"Ordo Militensium Equitum institutus eodem saeculo a Ioanne Eleemosynario Patriarcha Alexand. in hospitali S. Ioannis Hierosolymae: approbatusque a Gelaso IV sub reg. S. Agustini.

"Ordo Equitum Tarraconensium institutus a Berengario Aulonensi Episcopo favente Urbano II an. M. XCI."

L'arqueòleg tarragoní Bonaventura Hernández (1810-1891), autor del llibre Tarragona bajo el poder de los Árabes..., ens il·lustra de la faiçó següent:

"No contento el Sumo Pontifice Urbano II con las gracias espirituales concedidas a los que acudiesen a rescatar la ciudad de Tarragona del poder de los infieles, y deseoso tanto como pudiera el obispo Ausonense, y aun el mismo conde de Barcelona, de restablecer la ciudad y la Metropoli eclesiastica de la provincia Tarraconense, atendidas además las grandes dificultades que ofrecia la reconquista expresada, concibió la idea de crear una órden de caballería, destinada a dar todo el impulso necesario a tan gran hecho de armas.

"Esta órden de caballeria fué expresamente fundada en el año 1091 por Urbano II, como queda expuesto, y seguia la regla de San Agustin; en el documento fehaciente de donde hemos sacado esta curiosa noticia, desconocida hasta nuestros dias, se halla exactamente dibujado uno de los individuos de dicha órden, vestido con el trage que estos debian usar, armado de todas armas al gusto de la época; en el grande escudo sobre el que se apoya, hay en el centro un escudete dividido en dos cuarteles; el inferior contiene las cuatro barras encarnadas de Cataluña (Wifredo?) en campo de oro, y el superior la cruz de plata de San Jorge sobre campo de Azur, el mismo que adoptó posteriormente el excelso rey de Aragón D. Jaime el Conquistador. En torno de este escudete se lee este lema:

"ORDO EQUITUM TARRACONENSIUM

"y debajo del guerrero hay esta inscripcion: <recedens.>

"Evidentemente el blasón o emblema empleado en el escudo, fué escogido por aquel Pontífice, en el supuesto que Tarragona, aun no conquistada, carecia la sazon de escudo propio, y sospechamos que el oficial que al presente se usa como titular de la ciudad y su provincia, será el que correspondía a D. Berenguer Seniofredo Llussanés, atendido que poseemos los escudos de todos los arzobispos de Tarragona desde D. Bernanrdo Tort en 1146 hasta el presente, y solo nos faltan los del sobredicho D. Berenguer y el de San Olegario, lo que dá motivo a nuestra suposición de que el actual hubo de pertenecer a uno de los dos prelados, como señores de esta ciudad."

El també tarragoní Emili Morera Llauradó (1846-1918), a la seva Tarragona Cristiana, ens aporta una dada addicional d'allò més interessant:

"Aun parece que hizo más el pontífice en su deseo de que no se malograse la empresa: creó una orden militar o de caballeros, sin duda a propuesto del arzobispo Berenguer y del legado Rainerio, con el nombre de Ordo [e]quitum Tarraconensium, encargada de dar todo el impulso que menester fuese a la realización de la conquista, debiendo

profesar los que en ella ingresasen la regla de San Agustín, la más en boga en aquellos días, y a la que habían sido sometidos los canónigos de varias catedrales en virtud de las gestiones del delegado pontificio. Así se desprende de los Anales de la orden, en que se lee lo siguiente: "Tempore recuperat: Urbis Tarraconensis e Maurorum tiranide a Berengario Ausonensi Episcopo, anno 1.091 ortus et propagatus extitit: qui Urbani secundi fultus favore regula Augustini adstrictus, aprobatione apostolica robur accepit, in multos post militares ordines transferre recedent."(1)

"(1) Existe en Madrid en un monasterio de monjas un gran lienzo al óleo del pintor italiano Oliveiro Gatto Placentino, obra del año 1614, aprobados los dibujos, y por tanto el contenido del cuadro, por la santidad de Paulo V en el mes de mayo del mismo año. En este se hallan pintados con sus naturales colores los trajes e insignias de las órdenes militares que abrazaron la regla de San Agustín, figurando, entre ellos, el dibujo de un guerrero, armado de todas las armas, al gusto de la época; en el escudo en que se apoya aparece un escudete en el centro, dividido en dos cuarteles, en el inferior las barras catalanas y en el superior la cruz de San Jorge, en torno el lema Ordo equitum Tarraconensium, y debajo la inscripción de los Anales agustinianos, copiada en el texto. Es indudable que hubo mucho imaginario en la pintura del cuadro, en lo del escudo y en otros detalles; pero no deja la figura de corroborar la noticia de la creación de la orden ecuestre, mayormente contando, como cuentan los dibujos, con la aprobación pontificia."

Als Orígenes históricos de Cataluña, l'historiador barceloní Josep Balari i Jovany (1844-1904), a l'hora de descriure'ns els ordes militars fa el següent precisió:

"Profesaban [los Templarios] la milicia y la religión y a los tres votos monásticos de castidad, pobreza y obediencia, añadían un cuarto voto: el de guerra a los infieles y protección a los peregrinos cristianos. Esta fue la primera orden de religiosos militares. Si bien se ha dicho que el obispo Berenguer de Ausona fundó una orden o religión militar de caballeros llamados tarraconenses para defensa de la provincia contra los sarracenos, la cual fue confirmada y aprobada en el año 1091 por el papa Urbano, sin embargo es de notar que ni Fr. Antonio Consenio en su Monástica Agustiniana, ni Fr. Pedro del Campo en su Historia general de los Hermitaños de San Agustín, que hablan sobre el particular, no alegan autor ni escritura de dónde sacaron esta noticia. Dicen que el obispo Berenguer les obligó a guardar la regla se San Agustín y a tener por divisa o escudo las armas de Aragón, como los Padres mercenarios, salvo que se diferenciaban en la cruz que ponen sobre las barras. (1)"

(1) moncada.- Episcopologio de Vich, tomo I, pág. 368.

El també català Antoni Rovira i Virgili, a la seva Història Nacional de Catalunya, també pren com a referència En Crusenio i En Del Campo, com veiem:

Fra Antoni Consenio i Fra Pere del Campo conten que el bisbe Berenguer d'Ausona fundà una ordre o religió militar de cavallers anomenats tarraconesos, per a la defensa de la província contra els sarraïns, la qual fou aprovada el 1091...

Anàlisi:
Resten exposades, així, totes les referències de què disposem respecte a l'origen i principi de l'Orde militar dels Cavallers Tarraconenses. Amb tota seguretat hi haurà més fonts de diverses èpoques i autors que tractin d'aquest orde militar, però per la nostra banda no hem sabut trobar-ne més. Tanmateix, creiem que són suficients com per poder-ne extreure unes breus conclusions.

El jurista i historiador català Joan Lluís de Moncada, a mitjan segle XVII, en parlar de l'orde militar tarraconense pren com a referència l'italià Nicolao Crusenio i el granadí Fray Pedro del Campo, com ho fa també el mateix Antoni Rovira i Virgili. Alhora, En Luigi Torelli, a la seva obra Secoli Agostiniani, també pren com a referència Pedro del Campo. En Francisco de Aviles té com a font documental el mateix Luigi Torelli. A finals del segle XIX, el català Josep Balari i Joveny extreu la informació de l'Episcopologio de Vich d'En Moncada. És a dir, ens adonem que tots aquests autors es van citant els uns als altres fins arribar a l'any 1622, on apareix la primera menció documental de l'orde militar dels cavallers Tarraconenses a l'obra Monasticon Augustinianum d'En Crusenio. Però tal com ja ens adverteixen diversos autors que referencien Crusenio, aquest no cita cap font primària o autor antic on es recolzi.

Fins ara hem citat vuit dels dotze autors que hem aportat a l'article. Les quatre fonts que resten per ordre cronològic, de més moderna a més antiga, són l'Emili Morera i Llauradó, En Bonaventura Hernández Sanahuja, En Laurento Beyerlinck i En Jean Baptiste Gramaye.

L'any 1622 En Crusenio, al seu Index ordinum militantum sub regula S. Agustini, ens advertia del naixement, l'any 1091, de l'Ordo Equitum Tarraconensium, però no aclaria d'on havia extret aquesta informació. De la mateixa manera, En Jean Baptiste Gramaye, a la seva Africae Ilustratae, també editada el 1622, ens situa la creació d'aquest orde militar i religiós el mateix 1091. I tal com passa amb En Crusenio, tampoc ens especifica la font d'on ha extret aquesta informació. El que trobem rellevant és que aquestes dues cites sorgeixen el mateix any 1622 per part de dos autors amb trajectòries vitals que mai es van creuar i, com veurem, procedents de fonts documentals diferents.

En Laurento Beyerlinck, al seu Magnum vitae humanae, no ens diu d'on prové la notícia, però s'infereix que ha de ser de la font original d'on la va prendre En Crusenio, o bé de la pròpia obra de l'italià, ja que ens diu exactament el mateix: Ordo Equitum Tarraconensium institutus a Berengario Aulonensi Episcopo favente Urbano II an. M. XCI.

Ara bé, en estudiar els tarragonins Bonaventura Hernández Sanahuja i Emili Morera i Llauradó, ens adonem que no citen cap dels autors esmentats i a la vegada ens donen una informació més completa que les anteriors. En Sanahuja no ens aclareix la seva font, simplement diu: "...en el documento fehaciente de donde hemos sacado esta curiosa noticia, desconocida hasta nuestros dias...". És a dir, En Sanahuja sembla no haver treballat amb cap de les fonts que hem aportat al llarg de l'article, ja que a l'any 1882, quan s'edita la seva obra, sabem que es coneixia, des d'almenys 1622, la fundació d'aquest orde militar tarraconense, i per tant hem d'entendre que es va basar en una altra font. Alhora, En Sanahuja ens innova, com ja ho va fer fra Pedro del Campo, que l'escut d'armes d'aquest orde militar i religiós foren les barres encarnades de Catalunya (En del Campo diu armas de Aragón). Tornarem amb les armes unes línies més avall. Ara comprovarem, gràcies al tarragoní Emili Morera i Llauradó, d'on va treure aquesta notícia En Bonaventura Hernández Sanahuja.

Tot apunta que En Morera i Llauradó va llegir el seu compatriota Sanahuja, malgrat no citar-lo, ja que quan ens parla de la vestimenta de l'orde militar el copia fil per randa. En Morera escriu: "Existe en Madrid en un monasterio de monjas un gran lienzo al óleo del pintor italiano Oliveiro Gatto Placentino, obra del año 1614, aprobados los dibujos, y por tanto el contenido del cuadro, por la santidad de Paulo V en el mes de mayo del mismo año. Recordem que En Francisco de Aviles extreia la seva informació de Las 46 religiones, de las tres referidas clases, cuyas armas se dixo estan puestas en los respaldos de las Sillas altas del Coro del Real Convento de San Phelipe de Madrid." Ara cal demanar-nos si el monestir de monges al qual es refereix En Morera és el Real Convento al qual al·ludeix l'Aviles. La primera edició de l'obra d'En Morera i Llauradó data de l'any 1899. Però el Real Convento de San Felipe de Madrid fou enderrocat el 1838. I a més a més, l'any 1718 el Reial Convent havia patit un gran incendi que el deixà parcialment destruït. I entre les parts que es van cremar hi ha precisament el cadirat, segons els mateixos frares agustins: "En la relación impressa del incendio, que salio en nombre del Prior del Real Convento de San Felipe, ay una clausula de este tenor: La ruina de la fabrica, Retablos, Silleria, Organos, plata, pinturas, Ornamentos, y preciosas joyas..." [1]. Si l'autor tarragoní declara l'any 1899 que "existeix un monestir de monges a on s'hi representa el llenç de l'italià Oliviero Gatti", i sabem que el 1718 gran part del Real Convento de Madrid fou cremat, i l'any 1838 enderrocat, és obvi que En Morera ens parla d'un edifici religiós que encara existeix el 1899, i no pot ser el que esmenta l'Aviles.

El Real Convento de San Felipe de Madrid fou un convent masculí de frares agustins. En Morera i Llauradó al·ludeix a un monestir de monges de Madrid. I aquí apareix el Real Monasterio de Santa Isabel[2], la primera casa d'Agustines recol·lectes d'Espanya. Fou fundat per San Alonso de Orozco l'any 1589 i traslladat, definitivament, a la ubicació actual l'any 1610 per decisió de la reina Margarida d'Àustria. Arran de la guerra espanyola de 1936, el monestir fou incendiat i destruïdes totes les obres d'art que contenia. Sabem que es tracta del Real Monasterio de Santa Isabel perquè la segona congregació femenina de l'Orde de Sant Agustí que es fundà a Madrid fou el Real Monasterio de la Encarnación, acabat d'edificar l'any 1619, i recordem que la referència al llenç d'En Gatti datava del 1614.

Hem d'admetre que no hem trobat la confirmació de Pau V. En canvi, sí que hem localitzat una referència d'allò més sucosa respecte al pintor italià. És la següent:

"LA REGLA DE SAN AGUSTÍN

"La pintura que conservan los agustinos quiteños es, por su calidad artística, la más sobresaliente de las relacionadas con el árbol genealógico de una orden religiosa en Quito. Fue realizada por Miguel de Santiago y sus colaboradores entre 1656 y 1658, suponiendo el broche de oro a la serie sobre la vida del santo terminada en 1656 y destinada a ornar el claustro del convento. En relación a La Regla, su ubicación original fue la caja de escalera del convento —de hecho, se la conocía como "el cuadro de la Grada", según se recoge en inventario realizado de los bienes del convento—. Actualmente se exhibe en el presbiterio de la iglesia, perdiendo parte de su sentido original. De esta enorme pintura ya escribimos un artículo hace unos años. En él analizamos la iconografía, el estilo, dimos a conocer la fuente

grabada utilizada por Miguel de Santiago, y también el periplo de la pintura por las diferentes dependencias del convento. Gisbert indicaba, en relación al arte de los Andes, que junto al cuadro quiteño había algunos lienzos de grandes dimensiones que mostraban a San Agustín con todos los santos de la orden, aunque no indicaba más ejemplos ni especificaba si estos también utilizaban el árbol como estructura. En la iglesia de los agustinos de Montilla (Córdoba) se conserva otra gran pintura que se basa en las estampas de Oliviero Gatti, y que también debió de ser pintada en el siglo XVII. Junto con el cuadro conservado en el convento quiteño y el de Montilla, existen otras muestras que derivan del mismo grabado. Entre ellas, la de Basilio Pacheco en la Iglesia de San Agustín de Lima, que corresponde a una simplificación muy acusada del original italiano..."[3]

Gràcies a aquesta referència sabem quin és el gravat que va composar l'Oliviero Gatti i com s'intitulà. L'obra es coneix com a Mysticae Augustiniensis eremi sacrum gloriae decorisque theatrum[4], creada l'any 1614, consta de dotze planxes, i s'utilitzava per decorar els convents i monestirs agustins. A continuació mostrem el detall de la imatge del cavaller amb l'escut on es pot llegir Ordo Equitum Tarraconensium. Aquest militar és el mateix que ens descriuen els tarragonins Bonaventura Hernández Sanahuja i Emili Morera i Llauradó.

Un cop comprovat que la font dels autors tarragonins és el gravat de l'Oliviero Gatti, creat l'any 1614 i exposat al Real Monasterio de Santa Isabel de Madrid, hem de rellegir els fragments que ens oferien En Gramaye i En Crusenio l'any 1622.

En Gramaye deia:

"Ordo Equitum Tarraconensium tempore recuperatae urbis Tarraconensis e Maurorum tyrannide a Berengario Aulonensi Episcopo ann. 1091. ortus & propagatus extitit, qui Urbani II favore, Regule S. Augustini adstrictus probatione Apostolica robur accepit, in multos postea militares Ordines transformis recedens."

I En Crusenio:

Ordo Equitum Tarraconensium institutus a Berengario Aulonensi Episcopo favente Urbano II an. M.XCI.

L'obra d'En Gramaye fou impresa pel maig de 1622. Sabem que la d'En Crusenio s'edità el mateix any, però no quin mes amb exactitud. Tanmateix, és del tot improbable que un prengués com a referència l'altre. Aleshores, la pregunta és: En Gramaye i En Crusenio van obtenir la informació del gravat d'En Gatti com els tarragonins del segle XIX Sanahuja i Morera, o es serviren d'una altra font?

Tot fa pensar que la font o fonts documentals que utilitzaren En Gramaye i En Crusenio no fou la mateixa que empraren els tarraconenses Sanahuja i Llauradó. El perquè ho trobem a la forma d'anomenar al bisbe d'Ausona. Tant En Gatti, com En Sanahuja, com En Llauradó, escrigueren correctament la paraula Ausonensis. En canvi, En Gramaye i En Crusenio, a l'hora d'anomenar el bisbe Berenguer d'Ausona ho faran erròniament amb la forma Aulonensis, amb ela en comptes d'essa. Aquesta errada ens la participa En Jaume Collell a l'obra Episcopologio de Vich, que ell mateix edita i addiciona, d'En Joan Lluís de Montcada, quan ens avisa del següent: En esta ocasion escriben Fr. Nicolás Crusenio en su Monastica Augustiniana y Fr. Pedro de Campo en su Historia general de los hermitaños de San Agustin, que el Obispo Berenguer de Aulona (Ausona quisieron decir) ... En ser dos els autors que cometen l'error de construir malament el mot ausonensis i atès que no es van poder fer servir l'un a l'altre, s'ha de pensar en la possibilitat de l'existència d'una font o fonts primigènies d'on van obtenir la informació. En no trobar la butlla papal d'Urbà II de confirmació de l'Orde Militar del Cavallers Tarraconenses s'hauria d'anar a cercar documents originals o, si més no, còpies primerenques, per aclarir com s'hi anomenava el bisbe Berenguer d'Ausona. És una recerca que deixarem per

més endavant.

El primer esment de l'emblema heràldic d'aquest Orde Militar dels Cavallers Tarraconenses prové del frare Pedro del Campo, que ens diu: "traian por divisa o escudo las armas de Aragon como los Padres Mercenarios, salvo se diferenciavan en la Cruz que ponen sobre las barras."

D'aquí podem deduir que En Del Campo feia servir el gravat d'En Gatti. Alhora, l'Emili Morera i Llauradó ens informava que "en el escudo en que se apoya aparece un escudete en el centro, dividido en dos cuarteles, en el inferior las barras catalanas y en el superior la cruz de San Jorge, en torno el lema Ordo equitum Tarraconensium, y debajo la inscripción de los Anales agustinianos, copiada en el texto. Es indudable que hubo mucho imaginario en la pintura del cuadro, en lo del escudo y en otros detalles; pero no deja la figura de corroborar la noticia de la creación de la orden ecuestre, mayormente contando, como cuentan los dibujos, con la aprobación pontificia. En Bonaventura Hernández Sanahuja ens transporta una mica més enllà quan escriu que en el grande escudo sobre el que se apoya, hay en el centro un escudete dividido en dos cuarteles; el inferior contiene las cuatro barras encarnadas de Cataluña (Wifredo?) en campo de oro, y el superior la cruz de plata de San Jorge sobre campo de Azur, el mismo que adoptó posteriormente el excelso rey de Aragón D. Jaime el Conquistador. I unes línies mes avall llegim: Evidentemente el blason o emblema empleado en el escudo, fué escogido por aquel Pontifice, en el supuesto que Tarragona, aun no conquistada, carecia a la sazon de escudo propio, y sospechamos que el oficial que al presente se usa como titular de la ciudad y su provincia, será el que correspondia a D. Berenguer Seniofredo Llussanés, atendido que poseemos los escudos de todos los arzobispos de Tarragona desde D. Bernardo Tort en 1146 hasta el presente, y solo nos faltan los del sobredicho D. Berenguer y el de San Olegario, lo que dá motivo a nuestra suposicion de que el actual hubo de pertenecer a uno de los dos prelados, como señores de esta ciudad."

És d'allò més interessant la informació proporcionada pels autors, ja que En Morera i Llauradó, a banda d'il·lustrar-nos amb la font primigènia (l'Oliviero Gatti), ens aporta que el gravat fou aprovat pel Papa Pau V. D'altra banda, En Sanahuja ens il·lumina amb la possibilitat de la pertinença de les barres al bisbe de Tarragona.

Conclusions:
Havent exposat, analitzat i estudiat les fonts i els seus possibles vincles, arribem al punt d'extreure'n unes conclusions. Ja avançàvem a l'encapçalament de l'article que, en ser les referències descrites tant llunyanes als fets que volem demostrar, no podem establir res de definitiu sobre la creació de l'orde tarraconense vers l'any 1091. Ara bé, si que podem asseverar que a principis del segle XVII, diferents autors de diverses nacionalitats coincidiren al voltant de l'origen i veracitat de la creació de l'Orde Militar del Cavallers Tarraconenses. Alhora, tots aquests autors també ens confirmen que la creació del primer orde militar i religiós de la història fou obra catalana. I en concret, del bisbe de Vic, Berenguer Lluçanès, i del comte de Barcelona, Berenguer Ramon II. També resta ben palès que a principis del segle XVII no hi havia cap dubte, almenys per als autors al·ludits, del fet que les barres grogues i vermelles foren originàries de Catalunya, ja que quan situen la creació de l'orde militar tarraconense l'any 1091 encara no s'havia produït la històrica unió del Regne d'Aragó amb el Comtat de Barcelona. Per tant, queda ben clar que, segons aquests reputats autors del segle de la física, les barres són originàries del territori català.

En resum, i a l'espera d'altra informació veraç o document més aproximat a les dates de fundació plausible de l'orde tarragoní, hem de concloure que, a tenor de l'autoritat d'aquells autors del segle XVII, el primer orde militar i religiós de la història fou una creació catalana, i el seu escut, que en demostra i confirma la catalanitat, fou barrat amb pals de gules sobre camp d'or. I el nom d'aquell primer orde militar i religiós de la història fou ORDE MILITAR DELS CAVALLERS TARRACONENSES

Ivan Gimenez
09-02-2019

Notes i referències bibliogràfiques:
[1]FRAY JUAN FAXARDO, Gracias a Dios que en solemnissimo novenario rinde a su Magestad piadosa, el Real Convento de San Felipe, Orden de San Agustin, por la maravillosa Renovacion de su Templo abrassado, el dia quatro de Septiembre, de mil setencientos y diez y ocho, Madrid, Herederos de Antonio Gonçalez de Reyes, 1718, p.263.
[2] BEATRIZ COMELLA GUTIERREZ, La jurisdicción eclesiástica palatina en el Real Monasterio de Santa Isabel

deMadrid, durante el primer tercio del siglo XX, según el Libro de profesiones, Madrid.
[3] ÁNGEL JUSTO ESTEBARANZ, Para honra y gloria de la orden: Las pinturas de las genalogías de las órdenes religiosas en los conventos quiteños en el barroco, Universidad de Sevilla.
[4] https://wellcomecollection.org/works/h4b8bdwa